

ΤΡΕΙΣ ΚΕΦΑΛΑΙ ΕΞ ΑΤΤΙΚΗΣ.

(“Ορα πίν. 4, 5, 6.)

Δημοσιεύοντες ἐν τούτῳ τῷ τεύχει λιθογραφικὰς εἰκόνας κατὰ ἔχνογράφημα τοῦ K^{ov} Gilliéron τριῶν κεφαλῶν, τῶν μὲν δύο ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀκροπόλεως, τῆς δὲ τρίτης ἐξ Ἐλευσίνος, εὐπρόσδεκτον βεβαίως ποιοῦμεν ἔργον τοῖς ἀρχαιολογοῦσιν.

Ἡ ἐν τῷ πίνακι 4° ὑπ’ ἀριθ. I ἀπεικονιζομένη Ἀθηναῖς κεφαλὴ δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν κόσμον· ἀνευρεθεῖσα κατὰ τὸ 1863^{ov} ἔτος, ὅτε ἤρξατο οἰκοδομοῦμενον τὸ ἐν Ἀκροπόλει Μουσεῖον, οὐχὶ εἰς μέγα βάθος, ἀλλ’ ἐν ἐπιχώσει πάντως ἀρχαία, ὡς τὰ τῆς λατύπης πύρων καὶ μαρμάρων στρώματα ἐμαρτύρουν κατὰ τὴν προφορικὴν πρὸς ἡμᾶς ἀνακοίνωσιν τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Π. Εὐστρατιάδου, εἶχε γίνεαι ἔκτοτε γνωστὴ διὰ μικρᾶς περιγραφῆς¹, ἔτι δὲ γνωστοτέρα κατόπιν διὰ γυψίνων ἐκμαγαίων. Καίπερ δὲ παρὰ πάντων σπουδῆς καὶ μελέτης ἀξία κρινομένη, παραδόξως πως δὲν ἔτυχε μέχρι τοῦδε δημοσιεύσεως μετ’ εἰκόνας.

Ἡ κεφαλὴ, ὡς ἀπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ πίνακος δεικνύει, ἔχει δυστυχῶς ἱκανὰς βλάβας καὶ δὲν δύναται νὰ ῥηθῆ περὶ αὐτῆς ὅτι εἶναι di huonissima conservazione²· πλὴν ἄλλων μικροτέρων βλαβῶν ἡ ρίς εἶναι σχεδὸν πᾶσα ἀποκεκρουσμένη, ἡ δὲ ἀριστερὰ παρεῖα, τὸ κατ’ αὐτὴν μέρος τῆς γένυος (=πηγουνίου) καὶ ἡ δεξιὰ ὄφρυς ἱκανῶς βεβλαμμέναι· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ καθ’ ὅλον τῆς τὸ σχῆμα σωζομένη δεξιὰ παρεῖα σπουδαίαν ὑπέστη βλάβην, ἀποβαλόντος ἐκεῖ τοῦ μαρμαρίου τὴν λείαν ἐπιφάνειάν του³. Καὶ οὕτως ὁμως ἔχουσα ἡ κεφαλὴ εἶναι (οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων) λόγου ἀξίον εὗρημα τῶν τότε ἀνασκαφῶν.

¹ Βλέπε Katalog der Sculp. zu Athen von Sybel. σελ. 340.

² Bull. del Inst. 1864. σελ. 185.

³ Τὴν βλάβην ταύτην δὲν ἐδήλωσεν ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῆς κατ’ ἐν ὠπιον ὁ κ. Gilliéron, ὅπως μὴ τὸν ὅλον αὐτῆς παραβλάψῃ χαρακτηριστῆρα.

Ὀλίγον τι μεγαλειτέρα τοῦ φυσικοῦ μεγέθους¹ φέρει πλαστικῶς δεδηλωμένον ἐπὶ τοῦ λίθου κράνος ἀττικόν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποῦ ἄνω βαθεῖα καὶ μεγάλη τετράγωνος ὀπή (βάθος 0,125, μ. 0,13, πλ. 0,11) ἐχρησίμειεν ὡς φαίνεται πρὸς ἐνθεσιν τοῦ λόφου. Τὸ κράνος περιθεῖ στεφάνη ἢ ταινία ἀναγεγλυμμένη ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου (πλ. 0,04, ὕψος ἦτοι πάχος 0,005 περίπου) καὶ φέρουσα ἐν ὄλῳ 18 στρογγύλας μικρὰς (διαμ. 0,01), ἀλλὰ βαθείας (0,06—0,07) ὀπάς, μιᾶς τῶν ὁποίων περίξ διεκρίνα καὶ ἐγὼ κύκλον ὡσεὶ τὰ ἔχνη κομβίου ἦτοι κεφαλῆς ἡλου, ὅστις ἐκεῖ πιθανῶς ἐγομφοῦτο, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὰ ἔσω αὐτῆς παρυφὴν σώζονται εἰς δύο μέρη ἀκόμη λείψανα μετάλλου (χαλκοῦ) τῷ λίθῳ προσπεφυκότα. Ἡ γνώμη ὅτι τὸ πλαστικῶς ἐπὶ τοῦ λίθου δεδηλωμένον κράνος ἐκάλυπτεν ἔλασμα χαλκοῦν καὶ πρὸς σύνδεσιν αὐτοῦ ἐχρησίμειον αἱ τῆς στεφάνης ὀπαὶ φαίνεται καὶ ἐμοὶ πιθανή, εἰ καὶ μὴ κατὰ πάντα μοι σαφῆς².

Ὅτι ἡ κεφαλὴ ἐξεταζομένη κατὰ τὸν τύπον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τῆς μαρτυρεῖ χρόνος τῆς τέχνης ἱκανῶς ἀρχαίους οὐδεμίαν ἀνάγκη διὰ μακρῶν νὰ ῥηθῆ ἐνταῦθα. Τὸ λοξὸν τῆς θέσεως τῶν ὀφθαλμῶν, οἱ σφόδρα κυρτοὶ καὶ προβεβληκότες αὐτῶν βολβοί, τὸ τυπικὸν τοῦ στόματος μειδιάμα καὶ ἡ διασκευὴ τῆς κόμης πρόκεινται ἀψευδῆ τούτου μαρτύρια· ἀλλ’ ἔχει καὶ τι ἰδιάζον ἢ κεφαλῆ· αἱ γραμμαὶ δηλ. τῶν χειλέων εἶναι πολὺ μᾶλλον κατὰ φύσιν ἢ ἐν ἄλλοις ἀρχαίκοις ἔργοις πεπλασμένοι, αἱ δὲ παρεῖαι μακρὰι μᾶλλον ἢ πλατεῖαι, καὶ εὐτραφεῖς καὶ σαρκώδεις, ὥστε τὰ ζυγωματικά καὶ τὰ τῶν γνάθων ὅσα σχεδὸν νὰ μὴ διακρίνονται, διδούσιν εἰς τὸ ὅλον

¹ Ἐν τῷ πίνακι ἀπεικονίσθη εἰς τὸ 1/4 τοῦ μεγέθους τῆς.

² Βλέπε Milchhöfer die Museen Athens σελ. 24. Παράστασι δὲ καὶ ὅσα διάφορα περὶ τούτου λέγει ὁ Overbeck ἐν τῇ Gesch. der Plastik I σελ. 147 τῆς νεωτάτης ἐκδόσεως.

πρόσωπον σφόδρα ὡσειδές, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀχάριτον σχήμα, καὶ, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἐν τούτῳ τῷ τύπῳ δύναται τις νὰ ἐνίδη, οἶονεὶ ἐν τῇ γενέσει τῆς, τὴν ἀττικὴν κατὰ γραφὴν (profil) τῶν περὶ τὸν Φειδίαν χρόνων. Τοῦτο δ' ἴσως καὶ ἡ ζωὴ, ἣν κατῴρωσε νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τὸν λίθον ὁ τεχνίτης, ἐμποιοῦσι τῷ θεωμένῳ, μ' ὄλας τὰς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἀτελείαις, εὐάρεστον ἐντύπωσιν, ἀρκεῖ ἐπ' ὀλίγον νὰ ἔχῃ ἐξησκημένον τὸ ὄμμα εἰς ἀπόλαυσιν τῆς ἀπὸ τῆς θέας τοιούτων ἔργων ἡδονῆς. Ὁ λίθος φαίνεται καὶ εἰς ἐμὲ πάριος, ἂν καὶ νὰ βεβαιώσω τὸ πρᾶγμα δὲν δύναμαι· πεντελήσιος βεβαίως δὲν εἶναι· χρώματος δ' ἔχῃ οὐδαμοῦ πλέον διακρίνονται.

Ἡ ἐν τῷ πίνακι 5^ο ὑπ' ἀριθ. II ἀπεικονιζομένη ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου καὶ τοῦ φυσικοῦ μεγέθους κατὰ τι μικροτέρα¹ γυναικεία κεφαλὴ εὐρέθη τὴν 13^{ην} Σεπτεμβρίου παρελθόντος ἔτους ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐποπτείαν, δαπάναις δὲ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας γενομέναις ἀνασκαφαῖς τῶν ἐν Ἐλευσίνι ἱερῶν τόπων, εἰς βάθος 3,50 Γ. Μ. ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος ἦτοι 2,50 περίπου ὑπὸ τὴν ἀσβεστοπλακόκτιστον στρῶσιν τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ. Περὶ τῆς ἐκεῖ ἐπιχώσεως ἐρρήθησαν ἀλλαχοῦ τὰ δέοντα.² ἐνταῦθα ἀναγκαῖον νὰ ἐπαναληφθῇ μόνον ὅτι κατ' ἐμὲ κριτὴν ἢ ἐπίχωσις αὕτη πρέπει νὰ ἦ σύγχρονος ἢ ἀρχαιότερα, οὐχὶ δὲ νεώτερα τῆς προνάου στοᾶς τῆς ὑπὸ Φίλωνος κτισθείσης.

Καὶ ἡ κεφαλὴ αὕτη, ὡς ἡ εἰκὼν δεικνύει, δὲν εἶναι ἀλώθητος· καὶ ταύτης ἢ ῥίς εἶναι σχεδὸν πᾶσα ἀποκεκρυσμένη· βλάβη δ' ἔπαθον οὐ μικρὰν τὸ πεηγούριον (Kinn) καὶ τὰ ὦτα ἀμφότερα, μάλιστα δὲ τὸ ἀριστερόν· ἢ δὲ δεξιὰ παρεῖα καὶ ταύτης δὲν σώζει τὴν λειότητά τῆς ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου· βεβλαμμένα δὲ εἶναι κατὰ τι οἷ τε ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ βλέφαρα· ἀλλ' οἶονεὶ πρὸς ἀποζημίωσιν μικρὰν ἢ κεφαλὴν σώζει καὶ νῦν ἔτι χρωματισμοῦ ζωηρὰ ἔχῃ· ἢ κόμη ἦν ἐρυθρὰ· τὸ δὲ στέφον αὐτὴν διάδημα ἐκοσμεῖτο ἀνθεμίους καὶ κάλυξιλω τοῦ πρασίνου νῦν, κυανοῦ δ' ἴσως ἐξ ἀρχῆς χρώματος³.

¹ Ἐν τῷ πίνακι ἀπεικονίσθη εἰς τὸ 1/2 τοῦ μεγέθους τῆς.

² Ὅρα Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας τοῦ 1882.

³ Κυανοῦ χρώματος ἐλάχιστα διεσώθησαν ἔχῃ, κατὰ δὲ τὴν γνώμην τοῦ κ. Gilliéron τοῦτο ἦν τὸ ἐξ ἀρχῆς χρώμα, ὑπὸ τῆς κατιώ-

Τὸ ὀπισθεν μέρος τοῦ διαδήματος, τὸ καὶ ἀκόσμητον, σώζει ὡσαύτως ἔχῃ ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ.

Καὶ ἡ κεφαλὴ αὕτη ἰσχυρὰ φέρει τὰ μαρτύρια τῶν χρόνων τῆς ποιήσεώς τῆς· οὐ μόνον τοῦ κρανίου ὀσχηματισμὸς¹ καὶ ἡ διασκευὴ τῆς κόμης, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἢ θέσις καὶ οἱ βολβοὶ αὐτῶν, καίπερ μὴ εἰς ὑπερβολὴν προβεβληκότες, καὶ τοῦ στόματος ὀσχηματισμὸς, μάλιστα δὲ τῶν χειλέων αἱ γραμμαὶ κατὰ πολὺ τῶν τῆς προηγουμένης ὑπολειπόμεναι, καὶ τὸ ἐν ταύτῃ ἐμφανέστερον τυπικὸν μειδίωμα, πάντα ταῦτα φέρουσιν ἔτι τὸν τύπον τῆς πάνυ ἀρχαϊκῆς τέχνης· τεχνικώτερον πῶς φαίνονται πεπλασμένα τὰ ὦτα, δισκοειδέσιν ὡσαύτως ἐνωτίοις κοσμούμενα μετὰ γεγραμμένων πρασίνῳ χρώματι βροδάκων καὶ τὴν ὀπὴν τοῦ ἀκουστικοῦ πόρου ἰσχυρῶς δεδηλωμένην φέροντα, ὡς τοῦτο ἐν πάνυ πολλοῖς ἔργοις τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης εὐρηταί γιγνόμενον· αἱ δὲ παρεῖαι οὔτε τὸ εὐτραφὲς καὶ σαρκῶδες τῆς προηγουμένης, οὔτε πάλιν τὸ ἰσχνὸν καὶ λιτὸν τῆς ἐπομένης ἔχουσαι καὶ οἶονεὶ ἐν τῷ μέσῳ ἰστάμεναι, δίδουσιν εἰς τὸ πρόσωπον μακρόστενον μὲν, ἀλλ' ὄχι καὶ ὄλας ἄμοιρον ἀποστρογγυλώσεώς τινος καταλλήλως δρώμενον ὡσειδές σχῆμα· καθόλου δὲ ἡ ἐργασία ἐμφαίνει σκληρότητα τινὰ τῆς σμίλης τοῦ ἐργασαμένου πολλαχοῦ, καὶ δὲν δεικνύει τὴν ἀκριβείαν ἐκείνην, ἣν πολλάκις ἐν ἔργοις τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης θαυμάζομεν. Ὁ τεχνίτης τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς φαίνεται οἶονεὶ μὴ χρησάμενος πανταχοῦ πᾶσι τοῖς ἐργαλείοις ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἔργου του· τοῦτο δὲ καὶ ἀντιθέσεις τινὲς ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν διαφόρων αὐτῆς μερῶν (τῶν παρεῖων λ. χ. ἐχουσῶν ὄχι ἄσχημον τὸ περιγραμμά καὶ ἐνιαχοῦ ἀπα-

σεως, ὡς μεταλλικὸν (Kobalt), εἰς πράσινον μεταβληθέν· ὅπου δὲ καὶ τῶν δύο τούτων χρωμάτων λείψανα δὲν ὑπάρχουσι, διακρίνονται ἀκόμη ὑποκίτρινοι οἱ τύποι τῶν κοσμημάτων.

¹ Τοῦτο ὡς καὶ τὸ τῆς ὑπ' ἀρ. III κεφαλῆς φέρουσιν ἄνω ὀπὴν στρογγύλην μικρὰν (διαμ. 0,01) ἀλλὰ βαθεῖαν (0,06). Τοιαῦτα ὅποι παρετηρήθησαν καὶ ἐν πολλαῖς κεφαλαῖς τῶν μετοπῶν τοῦ Μεγάλου Ναοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ, περὶ ὧν ὁ κ. Treu λέγει ὅτι αὐταὶ ἐχρησίμευον «πρὸς ἐνθεσιν προφυλακτικῶς τινος ἐπιθέματος κατὰ πάσης αὐτῶν βλάβης κατὰ τὴν τοποθέτησιν των καὶ τὴν ἐξακολούθησιν κατόπιν τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀνωτέρω μερῶν τοῦ ναοῦ» (Ausg. zu Olymp. IV σελ. 28-29). Διὰ τὸν αὐτὸν ἀρὰ γε ἡ παραπλήσιόν τινα σκοπὸν ἔφερον τοιαύτας ὅπως καὶ αἱ ἡμετέραι κεφαλαί, αἵτινες δὲν ἀνήκον βεβαίως εἰς μετόπας, ἢ ἐξ αὐτῶν γενομένης ἀφορμῆς πρέπει ἄλλῃ τις ἐξηγήσις τοῦ πράγματος νὰ ζητηθῇ;

λὴν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμάρου πρὸς τὸ στόμα ἐν γένει καὶ τὴν κόμην) καὶ ὁ πεντελικὸς λίθος, ἐξ οὗ εἶναι πεπονημένη μ' ἕκαμαν ἐπὶ στιγμὴν νὰ πιστεύσω, ὅταν ἡ κεφαλὴ εὐρέθη, ὅτι ἀρχαῖζον καὶ ὄχι ἀρχαῖκὸν ἔργον εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν.

Ἡ ἐν τῷ πίνακι 6^ο ὑπ' ἀριθ. III ἀπεικονιζομένη γυναικεία κεφαλὴ¹ φυσικοῦ περιπυροῦ μεγέθους² καὶ παρίου λίθου, ὡς φαίνεται, ἀνευρέθη ἐν ταῖς τοῦ παρόντος ἔτους δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας ἐν τῇ Ἀκροπόλει γενομέναις ἀνασκαφαῖς, αἵτινες καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ λόγου ἄξια ἔργα τῆς ἀρχαῖκῆς τέχνης ἤνεγκον εἰς φῶς³. Δυστυχῶς καὶ αὕτη μᾶς περιῆλθε ὄχι ὅλως ἀλώβητος, πολλαχοῦ δὲ φέρει ἴχνη καύσεως βλαψάσης ὄχι ὀλίγον τὴν λειότητα τῆς ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου⁴.

Περὶ τοῦ τεχνητοῦ τῆς ἐπιχώσεως πρὸς ἰσοπέδωσιν τοῦ κατὰ τὰ ἀνατολικά τοῦ Παρθενῶνος ἀνωμάλου βραχώδους ἐδάφους ἐν αὐτῇ τῇ πέμπτῃ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι καὶ πιθανῶς εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου τοῦ Ἰκτίνου οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὐδὲ περὶ τῆς ἀρχαῖκότητος τῶν ἐκεῖ πολλῶν εὐρημάτων· ἂν δὲ μεταξὺ τούτων ἦλθον καὶ τινὰ εἰς φῶς χρόνους μεταγενεστέρους μαρτυροῦντα, τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητον, ἀφοῦ ἐν τοῖς βυζαντινοῖς καὶ τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τῆς ἀρχαίας ἐπιχώσεως ἠνεψύθησαν βόθροι ἢ ἐκτίσθησαν δεξάμεναί, ὡς ἡ σκαφή ἔδειξε. Τὸ πῶς δ' εὐρέθησαν ἐκεῖ ἐρριμένα πρὸς ἀπλὴν ἰσοπέδωσιν μετ' ἄλλων κοινῶν λίθων ἔργα τέχνης, πρὸς ἃ ἀναμφιβόλως καὶ αὐτῶν τῶν ριψάντων τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα στενωῶς συνεδέετο, ἐξηγεῖται νομίζω, ὅτι ταῦτα συντετριμμένα ὑπὸ τινος αἰτίας (ἴσως κατὰ τὴν ἐπὶ Ξέρξου Περσικὴν εἰσβολὴν) καὶ παραμεμρφωμένα οἰκτρῶς τὰ πλεῖστα δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσωσι πλέον εἰς

τὴν λατρείαν καὶ πρὸς ἐναπόθεσιν αὐτῶν καὶ ταφὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἐθεωρήθη ὄχι ἀκατάλληλος τόπος (ὅμοιόν τι συμβαίνει καὶ παρ' ἡμῖν νῦν ἐν θρησκευτικοῖς πράγμασιν) αὐτὸ τοῦτο τῆς Ἀκροπόλεως τὸ ἱερὸν ἔδαφος. Καθ' ὅμοιον τινα τρόπον δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ τῶν Ἐλευσινιακῶν πραγμάτων ἡ ὑπὸ τὴν ἀσβεστοπλακόκτιστον στρῶσιν εὕρεσις. Ὅτι δὲ εἰς σπουδὴν τῆς τέχνης δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ τὰ διατηρήσωσιν οἱ τότε, παντὶ δῆλον.

Ἀπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τῆς εἰκόνας πείθει τὸν ἀναγνώστην τῶν γραμμῶν τούτων, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὕτη οὐσιωδῶς διαφέρει ἐν τισὶ τῶν δύο προηγουμένων. Κοινὰ γνωρίσματα βεβαίως δὲν ἐλλείπουσιν· ἡ διασκευὴ τῆς κόμης δὲν εἶναι πολὺ διάφορος, καίπερ ἐπὶ τὸ λεπτότερον ἐξειργασμένης, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ταύτης ὁ ὅλος τῆς ποιήσεως τρόπος (ἵνα ἐν παρόδῳ καὶ τοῦτο ῥηθῇ ἐνταῦθα) τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀρχαῖκῆς τέχνης ἐν γένει τοῦ νὰ ἐκδηλοῖ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς κόμης πρὸς τὸν ὅλον ὄργανισμὸν συνάρειαν, τὴν ἐκ τῶν ἔσω δηλ. γέννησιν καὶ παραγωγὴν αὐτῆς· πανταχοῦ νομίζει τις ὅτι ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν φενάκην. Τὸ τυπικὸν μειδιάμα ὑπάρχει καὶ ἐν ταύτῃ, ὁ δὲ σχηματισμὸς τοῦ στόματος καθόλου μετέχει τῶν γνωρισμάτων ἀμφοτέρων τῶν προηγουμένων· τὰ ὄψα, ἰσχυρῶς ἐπίσης φέροντα δεδηλωμένον τὸν ἀκουστικὸν πόρον, κοσμοῦνται δισκοειδέσιν ἐνωτίοις μετὰ γεγραμμένων ἐρυθρῶ χρώματι ῥοδάκων, τὸ δὲ στέφον αὐτὴν διάδημα κοσμεῖται ὡσαύτως ὁμοίῳ ἀνθεμοειδεῖ κόσμῳ πρασίνου νῦν χρωματισμοῦ. Ἀλλὰ διάφορος εἶναι καὶ πολὺ μᾶλλον κατὰ φύσιν ὁ σχηματισμὸς τοῦ κρανίου ἐν γένει· τὸ μέτωπον, κατ' ἀντιθεσιν πρὸς τὸ τῶν προηγουμένων, οὐδεμίαν δεικνύει κύρτωσιν, ὅλως ἐπίπεδον ὄν, ὅπερ ἔτι μᾶλλον ἀναδεικνύει τὰ καὶ ἄλλως φυσικώτερον πεπλασμένα κατὰ τὰς ὄφρυς μέρη, αὐτὰς δὲ ταύτας τὰς ὄφρυς, πρὶν ἢ διὰ καταλλήλου χρωματισμοῦ (μέλανος) ἐξάρη ὁ τεχνίτης, εἶχεν ἤδη δηλώσει πλαστικῶς διὰ λεπτῆς γραμμῆς πᾶν καλοῦ σχήματος¹· οἱ ὀφθαλ-

¹ Τὰς δύο κεφαλὰς (II καὶ III) δὲν ἠθέλησα νὰ βαπτίσω μὴ ὑπάρχοντος κατ' ἐμὲ πρὸς πιθανὴν ὀνομασίαν τεκμηρίου τινός. Τὴν ἐν Ἐλευσίνι εὐρεθεῖσαν δύναται οἱ θέλοντες ν' ἀναφέρωσιν εἰς τὴν Κόρην.

² Ἐν τῷ πίνακι ἀπεικονίσθη εἰς τὸ 1/2 τοῦ μεγέθους τῆς.

³ Παράβ. Κ. Δ. Μυλωνᾶν ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. Π. Γ. 1883. τεύχ. Α'. σελ. 33 καὶ ἐφεξῆς.

⁴ Ἄν ἐγὼ τε καὶ ὁ Κοῦ Gilliéron δὲν ἀπατώμεθα ἡ κεφαλὴ εἶχεν ἤδη καὶ πρότερον πάθει καὶ ἴσως κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς βλάβης, μικρὰν δηλ. ὅπην κατὰ τὴν δεξιάν παρεῖαν, ἣν ὁ τεχνίτης πρὸς διόρθωσιν ἐπλήρωσε διὰ μίγματος ἐκ λευκῶν οὐσιῶν.

¹ Ὁμοίος σχηματισμὸς τοῦ μετώπου καὶ τῶν ὀφρῶν παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐν Βερολίῳ χαλκῇ ἀρχαῖκῇ κεφαλῇ τῇ ἐν Κυθήροις, ὡς λέγεται, ἀνευρεθείση, τὸ δὲ δῆγμα σχηματίζει καὶ ἐν τῇ ἡμετέρῃ κατὰ τὰ πλάγια τοῦ στόματος εἰς μειδιάμα τρεπομένου πτυχήν, ἀλλ' ὄχι τόσον ἰσχυρὰν ὡς ἐν τῇ ἐν Βερολίῳ κεφαλῇ (Παραβ. Arch. Zeit. 1876 σελ. 20 καὶ ἐφεξῆς).

μοί¹ φυσικώτερον τεθειμένοι ἔχουσι σχῆμα τῶ τῶν ἀγγείων τοῦ αὐστηροῦ λεγομένου ρυθμοῦ προσομοιάζον μετὰ βολβῶν ἀσθενῶς προβεβληκότων², ἡ δὲ ρίς κατὰ τὰλλα ὄχι πολὺ διάφορος ἀσθενέστερα πολὺ φέρει τὰ πτερύγια, πολὺ δὲ μεγαλείτερον κατ' ἀναλογίαν τὸ πλάτος τοῦ ἄνω χείλους κατὰ τὸ φίλτρον· τὸ δὲ πάντων κυριώτατον πᾶσα ὑπερπλέονασις τῆς σαρκὸς ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ προσώπου καὶ οἱ μῦς καὶ τὸ δέρμα ἐπικαθῆνται μόνα σχεδὸν ἐπὶ τοῦ σκελετοῦ ἱκανῶς δεδηλωμένοι καὶ σχῆμα παρέχοντος τῶ προσώπῳ γωνιῶδές πως μᾶλλον καὶ πεπλατυσμένον ἢ ἀποστρογγυλωμένον ὠρειδές. Καὶ τσιαῦται μὲν αἱ δημοσιεύμεναι κεφαλαί. Ἄλλὰ τίνος ἐργαστηρίου ἔργα εἶναι; Ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πᾶσαι ἐν διαφοροῖς ποιηθεῖται χρόνοις, ἢ ἡ διαφορὰ τῶν χρόνων δὲν ἀρκεῖ πρὸς ἐξήγησιν τῶν κατὰ τὴν τέχνην παρατηρουμένων ἐν αὐταῖς διαφορῶν;

Οὕτε τοῦ παρόντος χρόνου, ἀλλ' οὕτε πρὸ πάντων τοῦ παρόντος τόπου εἶναι ν' ἀποκριθῶμεν διὰ μακρῶν εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ὅταν πάντα ἢ τοῦλάχιστον τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀκροπόλει ἐσχάτως εὐρεθέντων γίνωσι δι' ἀπεικονίσεως γνωστά, ἴσως ἐπανελθωμεν, ἐάν τις ἄλλος δὲν μας προλάβῃ, εἰς τὸ ζήτημα· ἐνταῦθα δέ, οἶονεὶ ὑποδηλοῦντες μόνον τὸ καθ' ἡμᾶς γενικὸν πόρισμα τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν ὡς πρὸς τὴν πορείαν τῆς τέχνης ἐν Ἀττικῇ, ἀρκετὸν νὰ σημειώσωμεν ὅτι πρὸς τῶ τύπῳ, ὃν ἐκπροσωποῦσιν αἱ δύο ὑπ' ἀριθ. I καὶ II κεφαλαί καὶ τῶ ἔτι ἀρχαιότερῳ ἐκείνῳ, ὃν πλεῖστα ὄσα ἔργα τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης ἀντιπροσωπεύουσιν (οἷα οἱ πολλοὶ Ἀπόλ-

λωνες, κεφαλαί διάφοροι ἐν Ἀττικῇ καὶ ἐν Δήλῳ κτλ.),¹ ἤλθον εἰς φῶς ἱκανὰ παραδείγματα καὶ τοῦ τύπου τῆς κεφαλῆς ἀριθ. III καὶ τινὰ τούτων εἰς ὑπερβολὴν φέροντα τὰ ἰδιαίτερα αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ τὸ ἰσχυρὸν μάλιστα καὶ λιτὸν τῆς σαρκὸς καὶ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ σκελετοῦ. Ἡ ἀντίδρασις λοιπὸν πρὸς τὰ καθεστῶτα καὶ ἡ εἰσαγωγὴ νέων ἐν τῇ τέχνῃ ἀρχῶν φαίνεται ἰσχυρὰ οὕσα ἐν Ἀθήναις ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 5^{ης} ἑκατονταετηρίδος, ἂν ἀποδειχθῇ ἀληθὲς τὸ λεχθὲν, ὅτι πάντα τὰ ἐν Ἀκροπόλει ἀνασκαπτόμενα εἶναι λείψανα τῶν πρὸ τῆς ἐπὶ Ξέρξου Περσικῆς εἰσβολῆς χρόνων. Εἰς τὰ ἄκρα μάλιστα μεταπηδῶσα, ὡς συνήθως πᾶσα ἀντίδρασις, ἐποίησε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐν σελ. 44, ἀριθ. 26 ἐν τῶ πρώτῳ τεύχει τῆς ἐφημερίδος ταύτης ὑπὸ Κ. Μυλωνᾶ περιγραφέντος ἔργου, ἐνθα πλὴν ἄλλων καὶ αὐτὸ το ἰδιάζον τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης γνώρισμα, τὸ τυπικὸν μεῖδιμα οὐ μόνον ἐξήλειψεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦναντίον, δηλ. εἰς ἐμφανῆ σκυθρωπότητα, μετέτρεψεν ὁ τεχνίτης διὰ τῆς πρὸς τὰ κάτω κάμψεως τῶν γραμμῶν τοῦ ἄνω χείλους, ἐξ ὑπερβολῆς, ἐννοεῖται, καὶ χωρὶς τοῦτο νὰ προτιθῆται κατὰ τὴν γνώμην μας.² Ὅτι δὲ πολλὰ τῶν περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος εὐρημάτων νέα θὰ παράσχωσιν ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι τὰ ἐν Μονάχῳ Αἰγιναῖα ἀγάλματα εἶναι προϊόντα χρόνων ἀρχαιοτέρων τῶν κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ἐκ τῶν ἀνωτέρω οἰκοθεν ἐννοεῖται.

¹ Ἐν Ἐλευσίνῃ τῇ 14^α Ἰουνίου 1883.

Δ. ΦΙΛΙΟΣ.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΙΜΗΤΙΚΟΝ.

Ἐν τῶ κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἀγορὰν καὶ παρὰ τῇ Ἀδριανείῳ στοῦζ κειμένῳ Τουρκικῷ Τζαμίῳ, σκαφῆς γενομένης πρὸ δύο περίπου ἐτῶν πρὸς θεμελίωσιν τοί-

¹ Χρωματισμοῦ σώζουσι καὶ οὗτοι ζωηρὰ ἔχον· ἡ ἴρις ἦν καστανόχρους, ὁ ταύτης κύκλος, ἡ κόρη καὶ τὰ βλέφαρα μέλανα.

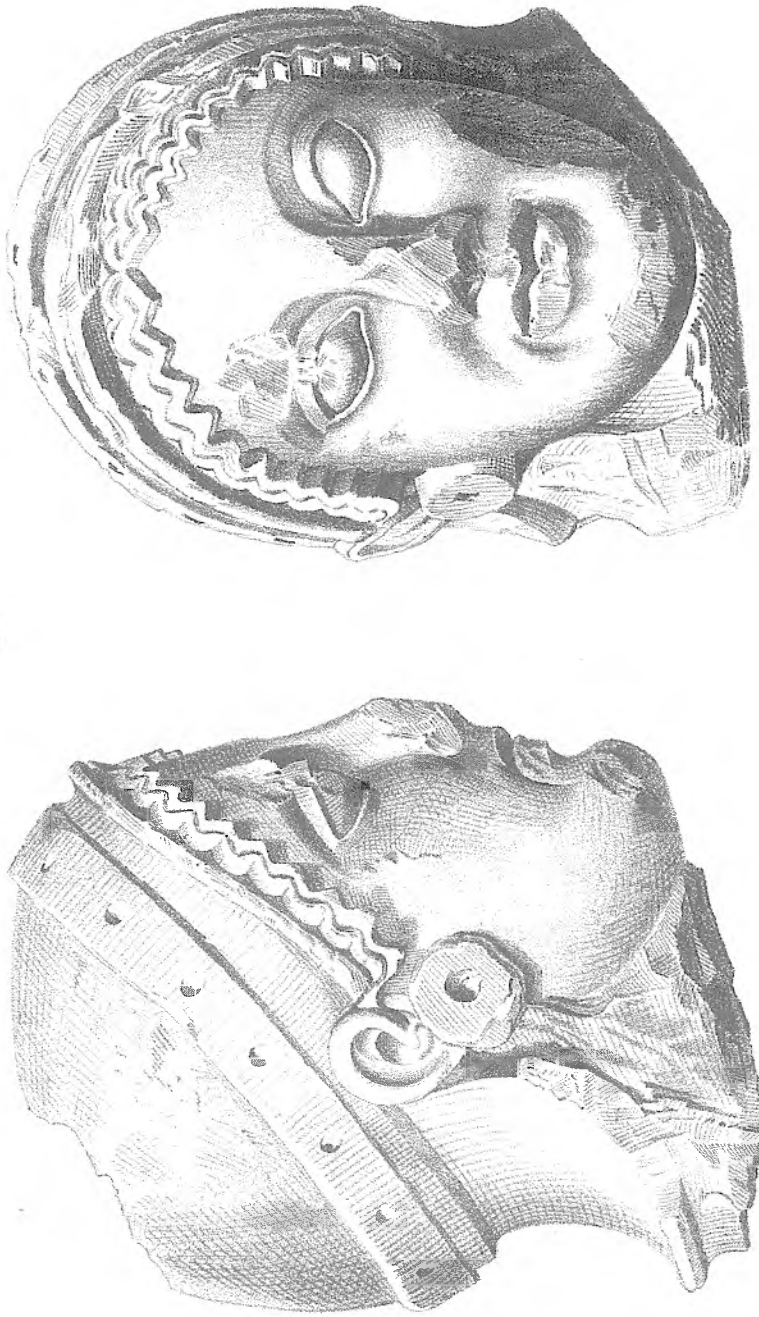
² Περὶ τούτου τοῦ ἐν ἀγγείῳ μετ' ἐρυθρᾶς γραφῆς σχήματος τοῦ ὀφθαλμοῦ παρὰ. Mittheilung. Arch. Inst. 1879 σελ. 42.

χων, εὐρέθη τεμάχιον στήλης λίθου ὑμηττείου ἐφ' ἧς ἀναγινώσκειται ψήφισμα κολοβόν, τὸ ὁποῖον, περιελθὼν νεωστὶ ἐξ ἀγορᾶς εἰς τὴν κτήσιν τῆς ἡμετέρας Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας καὶ οὐπω ἐκδοθὲν, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα κεφαλαίως γράμμασι, ἅμα δὲ καὶ ἐν μεταγραφῇ προσθέντες καὶ τινὰς συμπληρώσεις κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν. Ἰψ. τῆς στήλης 0,32. Πλάτ. 0,135.

¹ Παρά. Ἀρχ. Ἐφημ. II. Γ. 1883 Τεύχος Α σελ. 43, ἀριθ. 23.

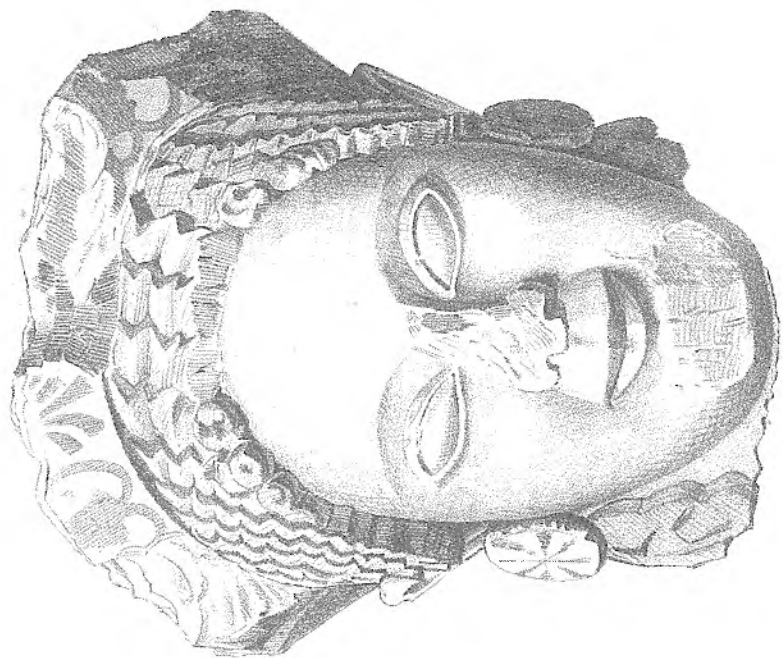
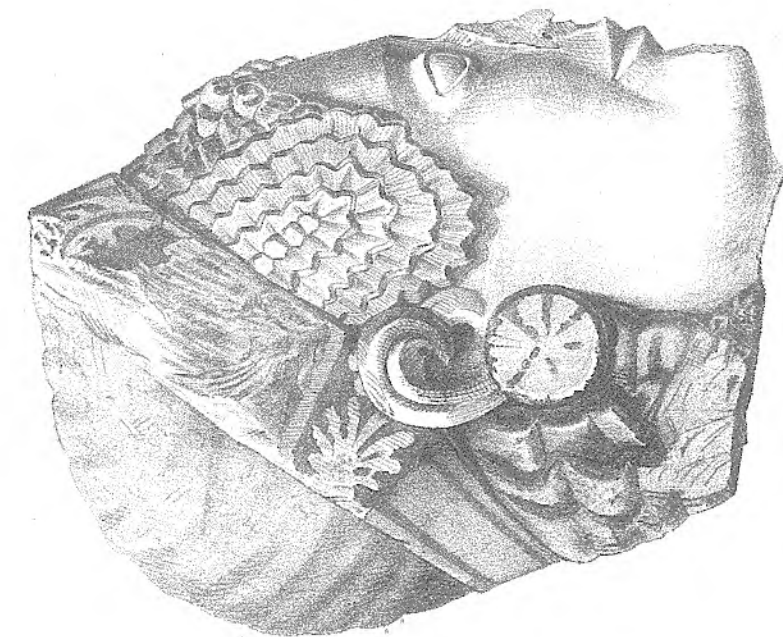
² Παρά. Mittheilung. d. Arch. Inst. 1882 σελ. 193 καὶ ἐφεξῆς.

Ι.

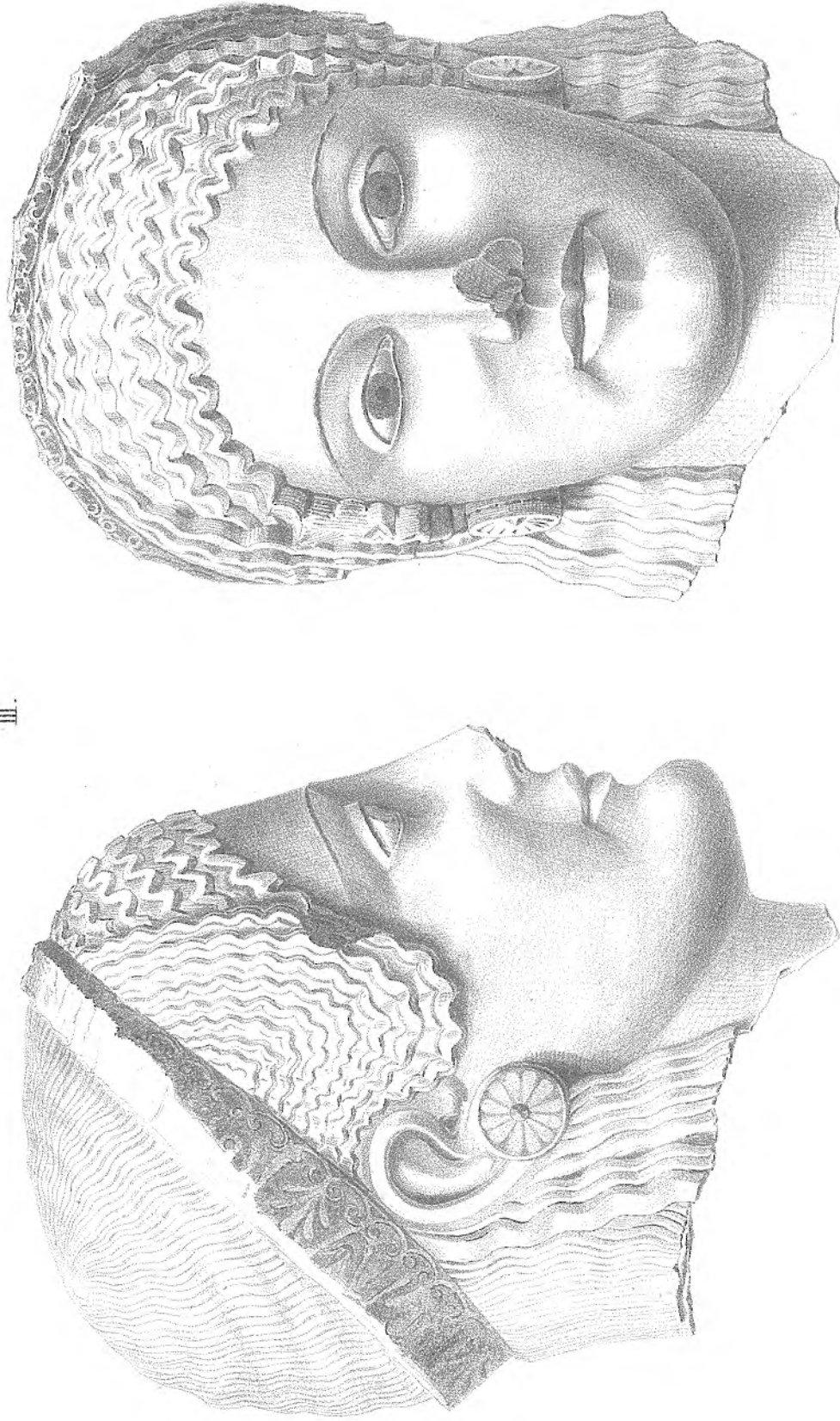
ΑΘΗΝΑΣ ΚΕΦΑΛΗ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

II.

ΚΕΦΑΛΗ ΕΞ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ.

III.

ΚΕΦΑΛΗ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ.